

ընտանիքը լաւ յայտնի է իւր Տգարանով ի վենետիկ, որ բացուած է 1686ին (Հմտ. մանրամասն Զարրհանայի մ. Գառմ. հայկական տպագրութեան. վենետ. 1895, էջ 136). 1686ին տպագրուած Ճաշոցը լոյս տեսած է “ներուպարանով” ճուղայիցի խոճայ Սահրատի որդի պարոն Գասպարին: Գասպարին հետ լաւ յարաբերութեան մէջ եղած կերեւայ Յովհաննէս, որ նաեւ իւր երկասիրութիւններէն ինչ ինչ տպագրած է Սահրատեան տպարանը (տես անդ, էջ 140):

Յայտլայր ըսուածներէն ինքին կը հետեւի “Բնագննութեան” թարգմանութեան ժամանակը: 2ի կրնար այն 1747ին թարգմանուած ըլլալ, ինչպէս Գ. 2իթունի կը միտի կարծել, քանի որ Յովհաննէս վարձանած էր արդէն 1691ին: 2ի կրնար նաեւ 1652էն յառաջ կատարուած ըլլալ թարգմանութիւնը, քանի որ այդ թուականին առաջին անգամ լոյս կը տեսնէր իտալերէն թարգմանութիւնը: Առջեւս եղած 2եռագիրներէն մին կու տայ ճիշդ թուականը: Եռագիրը, հնագոյնին ծանօթներէն, կը կրէ թղ. 4բ. այսպիսի յիշատակարան (կամ խորագիր մատենին). “Բնագննութիւն բոլոր մարդկային մարմնոյ, արտահանեցեալ ի հմտագունից վարդապետաց գրեանց լատինացոց: Ըստ (կարգաւ ընդ) օրինակեցեալ այժմ ի նախագաղափարէն անանցելոյ ի թվականին ներմարմնութեան Բանին Ռոմէ (1685), եւ համաթուութեան հայկազնեաց ՌՃ եւ ԼԳ.” (= 1685): Այլ եւս չի մնար խնդիր ընել. 1685ը թէ Յովհաննէս վարդապետի գործունէութեան համաձայն է եւ թէ պարոն Գասպարի անուան:

Քանի մը խօսք ալ գրութեան արժէքին վրայ: Գ. Արտ. Թարգմանեան ԲԻԻԶԱՆԻՈՒՆԻ մէջ (ԺԳ. տարի, Թ. 3887) բաղձանք յայտնած էր 2եռնագննութիւնն տպագրուած տեսնել, եւ Գր. 2իթունի իւր թղթին մէջ առ խմբագրութիւնս նոյնին վրայ կը մտածէ: Բայց իր կողմանէ հետաքրքրական է այն: Ես չտեսայ հոն ուշագրաւ որ եւ ինչ է կէտ, ոչ նիւթոյն կողմանէ եւ ոչ — մանաւանդ — լեզուի: Բնագննութեան եւ 2եռնագննութեան մէջ զը ջանայ հեղինակն ցուցնել թէ ինչպէս մարդկան բնագննութենէն (physiognomie) կամ ձեռքիկազմուածքէն կարելի է ճանչնալ անոնց բնական միտութիւնքն եւ թէ ինչպէս կարելի է կռուի անոնց դէմ բնական դամաններով եւ սանձափարել: “Գրութիւններ, որոնց մէջ աւելի քան ուրիշ գրուածքներու մէջ, անձնատուր եղած է Porta աւերոգապաշտական

եւ տղայական գննութեանց, որոնք անարժան են այնպիսի գիտուն մարդու, որպիսի է նա” (Girolamo Tiraboschi, Storia della letteratura italiana, t. VII, Milano, 1824, p. 738): Գալով լեզուի, յայտնի է որ Թովհ. վարդապետ լատինարան մ’է, յոռի հայերէնով, հայերէն մը, որ ամէն ճաշակի տէր անձ կը զգուցնէ, կան թէեւ տեղիս տեղիս ընտիր բառեր եւ բարբութիւնք (կերտուած լատիններէնի համաձայն), որոնք Բառագիրք կազմողի մը կրնան օգտակար լոյս տալ: Բնագննութեան առաջին տարբերի մէջ գրուած գրութիւն մը՝ որպիսի հմուտ անձէ ալ ըլլայ, չի կրնար քսաներորդ դարուն լուսոյ արժանի նկատուիլ. այլ էր ինչդիւր ի հարկէ, եթէ հայ մտքի արդիւնք ըլլար այն կամ հնագոյն թարգմանութիւն մը: Անք արժանի կը համարինք զայն միայն մատենագրական երու խուլ անկիւնի գաղապարտելու:

Հ. Ն. ԱՆՆՈՒՆԵՆ

Ս. ԻՐԵՆԵԱՅԻ ՅՈՅՅՔԻՆ ԲՆԱԳՐԱԿՆԵՐ ՍՐՐԱԳՐԱԹԻՒՆՆԵՐ

Միտք չունիք այս տեղ՝ Երայի գերմ. թարգմանութեան մէջ՝ հայ բնագրին սխալ ըմբռնումներէն մուտ գտած վերիպակներու վրայ ծանրանալ, որոնք, պէտք եմք ըսել, շատ են ժողովրդագր. շատերէն մին յիշելու համար, էջ 18, “Բէլ Գոյ Գեթիլէ Լոյ” — “Ե Զուրի-Յոյ զուրի Լուր” հատուածը գերմ. թարգմանութեան մէջ այնպիսի կերպարանք առած է, որ Հառնակ (Տ. 14) հատուածիս մէջ Interpolation մը կարծած է գտնել, որ ըստ ինքեան գոյութիւն չունի: Նման խնդիրներու մասին ուրիշ թերթի մէջ առիթ պիտի ունենանք խօսելու:

Հոս պարզապէս իրենեայ “Նոր բառերու” ուսումնասիրութեան (Հուր. Ամբ. Թ. 9—10) իբրեւ ամբողջացուցիչ յաւելուած պիտի փորձենք ուղղագրել Երայի հայ բնագրին քանի մը կարեւոր վերիպակները, որոնք իրենց մասին ծնունդ առած են այնպիսի երթագրութիւններու, որոնց նկատմամբ ստիպուած է Հառնակ կրկնել “այս հատուածը մուծ է, ինքի անձամբ է” եւ այլն:

1. “Բանն հատուտէ, այսինքն է Դոմոյ Գոթիլէ”, էջ 5. Հրատարակիչները կը թարգ-

մանկն das Wort festmacht, d. h. Fleisch werden lässt. Ստորեւ կը ծանօթագրէ շաւնակ լծէ՝ «քնազիրը հոս աղաւաղած է, բառ առ բառ մարմնէն քործն է՝ des Leibes Werk ist,», Հայ քնազրին նոտրազիր հաստածը պէտք է ուղղել մարմնէ-քործէ, (հմմտ. յն. σωματοποιεω) որով նախադասութեանս իմաստը կը լրսաստ-բուի:

2. «Գանդի Կարբուրնի խառնակութիւնը ի վերայ երկրի լինէին, քանզի խառնակեցան Տրեշտակք ընդ ի զաւակէն դտտերաց մարդեան», էջ 13. Հայ բնագրին ձեռագրական պարզ մէկ վրիպակը աղաւաղած է հաստուածիս բուն միտը գերմ. Թարգմանութեան մէջ՝ und auf der Erde Vermischungen zwischen verschiedenen Elementen stattfanden. Սխալ է Կարբուրնի ընթերցումը, զոր ուղղելու է Կարբուրնի (gegen Natur[gesetz]), հմտ. «Թանպիսի մտաբերէր Կարբուրնի խառնակութիւնն» Պիա. (ՀԲ. Բ. 860). «Կարբուրնի խառնակութիւն» . . . ազգաշաղախ ազգապիղծք եղէն. Կաղանկատ. էջ 169: Միեւնոյն վրեպակը կը կրկնուի նաեւ ընդգէմ Հերձուածոցի մէջ «Կարբուրնիէն» յանդիմանէր. էջ 13 (qui leges transgrediebantur, Harvey, II, էջ 149), որ պիտի ըլլայ Կարբուրնիէնէն, տես էջ 27 «Կննագործէր եւ ոչ Կարբուրնիէր. «Կարբուրնիէն» Բատուած (sic) եւ ի մերձաւորն» էջ 39:

3. «Եւ- է. ի վախճան յաւիտեանց ծաղկեաց երեւեցելոյ Տեառն ի կոչմանէն Հեթանոսաց ընթարձակեալ նոցա Աստուած զդուռն», էջ 16. Այս հաստատօր թարգմանուած չէ, «այ նոր կերտուած» und das soll bedeuten, am Ende der Zeiten ist (das Heil?) erschienen dem Ausersehenen des Herrn aus der Berufung der Heiden, indem Gott ihnen die Berufung erweitert hat. Ըստ իս պէտք է ընթեռնուի «Եւ- Սէ ի վախճան . . . երեւեցելոյ Տեառն (յոն առկ)՝ բացարձակ սեռական» ի կոչմանէն Հեթանոսաց, եւ թարգմանել auch Sem blühte am Ende der Zeiten, indem Gott ihnen die Berufung durch Erscheinung des Herrn erweitert hat.

4. «Եւ յանպատին առնու զարեւնն
յլստուծոյ Մովսէս զսասն զբանն ի տախտակս
քարեղէն» գրեալ մատաւմ լստուծոյ. եւ մասն
լստուծոյ եւ ալս. որ ձգեալ եւ ի Հարեւնն ի
Սուրբ Հոգին, էլ 20. բառակնն թարգմա-
նուած եւ հաստատուած. ... der Finger Gottes

aber ist das, was vom Vater zu dem hl. Geist ausgestreckt ist. Ուսուցապետն Հառնակ իրաւամբ մութ կը համարի այս կտորը: Ըստ իս կարգաւոր. է. "Եւ Տառն Աստուծոյ է այն, որ ձեռեալ է ի Հաւրէն": Սոքիք Հօգնի, որով կ'ունենանք աստուածաբանական իմաստ մը. համար. Եպիփանի կիրարկեց. "Հայր աննն, որդին գոյացութիւն բազուկ, Հօգնի ի բազկէն Տառն (ըստ այլ օրին. կիրական Գանձակեցւոյ քով, տպ. 1865, էջ 195): Այս սրբագրութեամբ այլազգ պէտք է Թարգմանեւ Հաստատածս der Finger Gottes aber ist der vom Vater ausgestreckte heilige Geist.

5. «Վասն այսորիկ ի պողոյ որովայնէ խոտառմն եղեւ, որ ե ուրոյն առանձինն կնոջ յշուժեան ծնունդ, այլ ոչ ի պողոյ միջոյ, եւ ոչ ի պողոյ երկխմանց, որ ե ուրոյն առանձինն — ի ծնունդ», էջ 277. Դրո՞ք. Վերէր Tübingen Quartalschrift մէջ (1909, IV, էջ 561) նորագործը շատ ուղիղ ուղղած է «—, (ծնունդ), եւ ուղղագոյնս թարգմանած. welches die eigentümliche Hervorbringung [Spross] von Seiten des Mannes ist. Համեմատելու ե հրատարակչներու թարգմանութեան հետ, որ ե was auch eine besondere Art von Hervorbringung ist. Հնորհաւորութեան արժանի ե Weber իւր այս սրբագրութեամբ, որուն ստուգութիւնը ինքորոյ տակ չ'իյնար այլեւս, վասն զի Յոյսի այս հաստաւոր գրելիժ բառական կրկնուած է նաեւ Ընդդ. Հէյնի մէջ, որ յայտնապէս կ'ընթեռնու nec de fructu renum eius, quod est proprium viri generantis (— ծնողի). Harvey, II, l. III, էջ 117.

6. «Առեալ (Յուդաս) Երեսուն չորս տարեան, մասնեաց Նոցա զգրիստոս, էջ 57. Վերջաբանի մէջ գրեալ կու տայ Հաւանակ թէ Landmünze (գաւառաստեոր) յաւելուածին իմաստը իրեն անծանօթ է. (was der Zusatz Landmünze bedeuten soll, weiss ich nicht), Դարեանեաց Թարգմանութեան մէջ շատ անգամ իրարու հետ կը շփոթուին յոյուս (օրէնք) եւ յօյուս (գաւառ) բառերը. այսպէս օրինակի համար Եւսեբեայ Բորնիկոնին մէջ վերջինս կը Թարգմանութի օրէնք. «Որոց առաջին Սախես Թագաւորեաց ամս թիւ. յորմէ եւ Սակրացաց օրէնք (յօյուս) կոչեցան. որք եւ ի Սեթրիուս օրէնք (յի. ἐν τῷ Σεθριῳ ἡ νομὴ) քաղաք ինքեցին, Ա. էջ 213. «Գտեալ օրէնք»

զԵԹԵՐԱՅԻՆ քաղաքն Հոյակապն. Ա. էջ 225. *Εὐρίον δὲ ἐν νομῷ τῷ Σαίτῃ πύλον ἐπικαιροτάτην. Ζωολογικὴν ζώοντα καὶ τὴν ἐν τῇ αἰῶνι Νόμοις (οὐκ ἐν) ἰσχυρὰν ἐκείνην καὶ τὴν ἐν τῇ αἰῶνι Νόμοις (οὐκ ἐν) ἰσχυρὰν ἐκείνην καὶ τὴν ἐν τῇ αἰῶνι Νόμοις (οὐκ ἐν) ἰσχυρὰν ἐκείνην*

7. «Չփրկեցես ինձ ոչ կամի ի Մովսէսին դարձուցանել աւրինագրութիւն... այլ ի ձեռն յորդուցն Աստուծոյ հաւատոյ եւ սիրոյ ապրիլն» էջ 61: Նորարարի յն պատճառ եղած է հեռեւեալ սխալ թարգմանութեան՝ sondern,

dass man durch den Glauben und die Liebe vom (?) Sohne Gottes . . . leben sollte, ուղի թարգմանութիւն է՝ dass man durch den Glauben an den Sohn Gottes und Liebe zu ihm . . . leben sollte.

8. «Այս է սիրելի քարոզութիւն ճշմարտութեան, էջ 67. Նորարարութեան պաշտօնը սիրելի կոչականը եղած է «քարոզութեան», ածական. Dies ist die liebliche Verkündigung der Wahrheit, փոխանակ Dies ist, mein Lieber, die Verkündigung der Wahrheit, Այս է, սիրելի, քարոզութիւն ճշմարտութեան:

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Վ Ա Ր Ք Ա Բ Ե Ր Կ Ի Ո Ս Ի Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս Ի

(Հարմարեցում)

ԴՐ. Քայսարիկ հանդերձ բազում տառապանաւ պատմէր. զի՞ծանել ի բնութեան վտանգ, զաւգնութիւն ի նմանէ խնդրելով, որ եւ ըստ աստուածայնոյն Դաւթի երեւեալ ատել ի տարապարտուց. եւ որպէս Աստուծոյ ճշմարտի երկիր պագանել ոչ ունէին: Իսկ սուրբն ասէ. Ընդունիմ զյաւժարութիւնդ զքոյր. սակայն եւ ոչ միայն իմիջ մէջ յայդցանէ 5 զոր առ ի ձէնջ պատուոյ կարաւորեմք, զի դարձեալ թշնամեմ իսկ յերեւութս այս ունայն: Այլ ոչ իբրեւ վարձու գտուեալն մեզ առ յԱստուծոյ ունիմք զչնորհս, զի հրամայեալ եմք ձրի առնուլ եւ ձրի տալ. այլ ուր, ասէ, դուստր քո: Եւ Փափստինա՝ որքան ունէր արագութիւն՝ արագ ի բուրաստանն ընթանայր, եւ զդուստրն առեալ բերէր առ սուրբն: Իբրեւ բերաւ՝ չարաչար դեւն լրկեաց զնա եւ ի վայր հարկ. եւ իբրեւ երկուցեալ 10 ձայնս արձակէր եւ ասէր. Ահա, Աբելիկէ, եւ ի Հոռոմ ածի զքեզ որպէս խոստացայ:

Սուրբն ասէ. Այոյ, բայց ոչ խնդաս սակա այսորիկ: Եւ զաղջիկն ածել զառաջեւ հրամայէր. եւ ամբարձեալ զաչս յերկինս եւ աղաւթեալ առ Աստուած, ցածուն ակամբ հայի յաղջիկն եւ ասէ. Ել այսի, չար դեւ, հրամայէ քեզ Բրիստոսն իմ, մի՛ ինչ վնասելով դմա:

15 Իսկ առժամայն զառիւծ զայն զվիշապն յերկեղ աղուեսու արկանէր, ասէ. Երբմնեցուցանեմ ես զքեզ ըստ Բրիստոսի քո՝ մի՛ յանապատ յուղարկելի՝ եւ մի՛ յայլ ինչ տեղի, այլ ուր նախադոյն բնակէիր: Եւ սուրբն. Բացագնալ, ասէր, ոչ յանապատ իմն, այլ ի տեղին հայրենական, յորմէ տեսանել արարեր ինձ զՀոռոմ, հրաման տամ քեզ դարձեալ ինքնին

ԻՔ. 1. Յ. բազում արգահատանք (περιπαθεία). — 2. Յ. քանդի խնդալատեր (χάμπτω, յուղել) զնա բնութեան գորով (ἀνάγκη, հարկ, կիրք, գորով) եւ ստիպէր զի զոգնութիւնն նորա ինդրիցէ, զոր պարգեւ, զի ընդ աստուածայնոյն Դաւթի ասացից, ատեն եւ որպէս ճշմարտի ոչ հանդուրժեն երկիր պագանել. φάνα, ասել, փայլէն, համարուած է փայլէ, երեւալ. — 8. Բուրաստան, Յ. θάλαμος, ննջարան, ներքնասենեակ. — 10. 2. է Հոռոմ. — 12. հայերէնը համառօտուած է հոս, ուր Յ. աղօթք մ'ունի եւ ստորագրութիւն. — 15. Յ. առիւծականն յանդգնութիւնն այն (δράσας, կարգացուած ծրագրայն) յերկեղ աղուեսու փոխեալ՝ ասէ . . . — 17. Յ. բնակէր: